

Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud

- muligheder, udfordringer og anbefalinger
Delrapport 5

Stine Del Pin Hamilton & Marta Padovan-Özdemir

April 2022

Støttet af BUPL's Forskningspulje 2019

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Kolofon

Foto:
Colourbox

Udgiver:
VIA University College
Forskningscenter for ledelse,
organisation og samfund

Udgivelsestidspunkt:
April 2022

Oplag:
1. oplag

ISBN:
978-87-994359-9-9

Støttet af:
BUPL's Forskningspulje 2019

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Indhold

Forord	4
INTRODUKTION	5
Bidrag til forskningsfeltet.....	5
Undersøgelhedsdesign	6
Langbordssamtaler	6
HOVEDRESULTATER	8
MANGFOLDIGHED OG LIGESTILLING I DAGTILBUD – Hvordan ser det ud?	9
NORMKRITISKE PIONERER – Hvad kan vi lære af dem?	11
MULIGHEDER OG UDFORDRINGER i udviklingen af normkritisk evalueringskultur	12
PÆDAGOGISK FAGSPROG OG REDSKABER.....	14
ANBEFALINGER.....	16
Fire udviklingsspor.....	16
HURTIG-GUIDE til installering af normkritiske perspektiver	18
MODSTAND OG MODSVAR.....	19
TRE GODE GRUNDE til at arbejde med mangfoldighed og ligestilling	20
Referencer.....	21

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Forord

Ideen til forsknings- og udviklingsprojektet *Normkritisk og normkreativ evalueringskultur i dagtilbud* er et resultat af mødet mellem to forskningsmæssige interesser for den pædagogiske praksis i dagtilbud. Den ene interesse er centreret omkring pædagogens holdninger til og håndteringer af mangfoldigheden af børn på tværs af køn, alder, etnicitet, race, religion, handicap og social baggrund, og hvordan disse holdninger og pædagogiske tilgange til mangfoldighed skaber mere eller mindre ligestilling og social retfærdighed. Den anden interesse er optaget af, hvordan pædagoger skaber mening og udvikler deres faglighed i arbejdet med diverse evalueringsformer.

Kombinationen af disse to forskningsinteresser er et forsøg på at udvikle kritisk viden om samt give konkrete bud på, hvordan pædagogisk arbejde med mangfoldighed og ligestilling kan styrkes ved hjælp af en systematisk normkritisk evalueringskultur.

Projektets erkendelser er blevet mulige, fordi tre østjyske daginstitutioner velvilligt har stillet personale, tid, tanker samt praksis til rådighed og indgået nysgerrigt og kreativt i udforskningen af normer og udviklingen af normkritisk evalueringskultur.

Endvidere skylder vi en stor tak til tidligere talentstuderende ved VIAs Pædagoguddannelse i Viborg Emma Clarup for hendes omhyggelige observationer, interviews, transskriberinger, anonymiseringer af det empiriske materiale samt dygtige spørgsmål. Hertil skal fremhæves Emma Clarups fine evne til at formidle kompliceret stof til den pædagogiske praksis i et levende og engagerende sprog.

Projektet har haft stor gavn af at have været forankret i Program for samfund og mangfoldighed i Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund, VIA University College, hvor gode kollegaer med interesse og engagement har diskuteret og kvalificeret projektets teoretiske afsæt, forskningsdesign og analyser.

Sidst, men ikke mindst takker vi BUPL for den finansielle støtte og store engagement i formidling af projektets løbende resultater.

Denne forskningsrapport er den femte og afsluttende og samler således op på forsknings- og udviklingsprojektets samlede hovedresultater, som danner grundlag for vores anbefalinger til udvikling af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud i fire spor.

Endvidere tilbyder vi en hurtig-guide til installering af normkritiske perspektiver i pædagogisk praksis samt modsvar til modstand mod normkritiske evalueringstiltag.

Nærværende forskningsrapport er særligt henvendt til beslutningstagere, pædagogiske konsulenter og dagtilbudsledere.

God læselyst!

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

INTRODUKTION

I den nye styrkede pædagogiske læreplan (2018) fremhæves det, at ligestilling skal indtænkes i det pædagogiske miljø, således at der tages højde for børnenes sammensætning for dels at sikre, at alle børn uanset køn, alder, etnicitet og socio-kulturel baggrund har mulighed for varieret erfarings- og identitetsdannelse, samt etablere relationer og fællesskaber på tværs af deres indbyrdes forskelligheder.

En grundlæggende betingelse for børns erfarings- og identitetsdannelse er de herskende normer i dagtilbuddet og samfundet. Det bliver således vigtigt at undersøge, hvilke normer der oppebæres i den pædagogiske praksis og med hvilke konsekvenser for forskellige grupper af børn.

Udfordringen for en sådan pædagogisk undersøgelse og selvrefleksion er dog, at normer har det med at operere som det mest selvfølgelige i hverdagen, hvorfor de ofte bliver usynlige – særligt for dem, der nyder godt af dem og kan identificere sig med normerne. Anderledes ser det ud for de børn, der falder udenfor normerne og ofte støder sig på dem. Når normer bliver usynlige i dagtilbuddets hverdagspraksis, bliver det sværere for pædagoger at få øje på de elementer i det pædagogiske miljø, der virker stigmatiserende, diskriminerende eller ekskluderende på visse børn.

Derfor kan dagtilbudslovens krav om udvikling af lokal evalueringskultur i dagtilbud med fordel ses som en motor for systematisk belysning af dagtilbuddets normer og deres konsekvenser samt motor for systematisk og databaseret pædagogisk arbejde med forandring af uligestillende normer og fremme af ligestilling af alle børn.

Den postmoderne evaluerings grundtræk er nemlig at kunne lyse på det usynlige og selvfølgeliggjorte med henblik på at vurdere om den givne praksis indfrier dagtilbuddets værdisætninger og visioner (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2005; Krogstrup, 2005).

Ved dertil at integrere normkritiske og normkreative perspektiver i dagtilbuddets evalueringspraksis bliver det muligt at udvikle en faglig kultur for at arbejde systematisk med mangfoldighed og ligestilling i pædagogisk praksis (Dahler-Larsen, 2006).

Normkritikken kan stille spørgsmål til de normer, som betinger børnenes handle-, erfarings- og udviklingsrum. Suppleret med normkreative perspektiver kan evalueringens opfølgningselement sikre, at der arbejdes eksperimenterende med at udfordre, udvide eller forandre normer, der hæmmer børnenes mulighed for at erfare sig selv og hinanden på velkendte såvel som nye måder (Salmson & Ivarsson, 2015).

BIDRAG TIL FORSKNINGSFELTET

De seneste 5-10 års nordisk pædagogisk forskning i mangfoldighed og ligestilling på skole- og førskoleområdet har vist, at der grundlæggende mangler systematik i arbejdet med køn, mangfoldighed og ligestilling i danske pædagogiske institutioner (Heikkinen, 2016; Undervisningsministeriet, 2017). Og kun ganske få publikationer giver et bud på, hvordan dagtilbudspædagoger kan arbejde systematisk med mangfoldighed og ligestilling (Salmson & Ivarsson, 2015).

Dette synes problematisk, når forskningen i samme ombæring har vist, at personalets køn påvirker oplevelsen af drenge og pigers risikofyldte leg samt forskelligt kønnet accept af dette (Sandseter, 2014). Det fastslås i relation hertil, at personalet er med til at opretholde kønsstereotyper i børnenes lege med teknik (Hallström et al., 2015). Endvidere viser Børve og Børve (2017), at børn i dagtilbud har forskellige muligheder for at anvende de fysiske rum afhængigt af deres køn. Personalets stereotype kønsforestillinger er nemlig med til at kønne den fysiske indretning. Hertil viser Grønholt Olesen et al. (2015), at der er en kønnet forskel på 5-6-åriges fysiske aktivitetsniveau i børnehaven. Et andet kvalitativt interview-studie viser, at mandlige pædagoger er mere positivt stemte overfor fysiske lege end de kvindelige pædagoger (Storli & Hansen Sandseter, 2017).

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Emilson, Folkesson og Lindberg (2016) viser, at selvom personalet i dagtilbud overvejende mener, at det er dagtilbuddets opgave at udfordre traditionel kønnet adfærd, så er der en række ambivalenser forbundet med deres opfattelser af køn. De fortæller, at de bevidst ikke 'ser' børnenes køn, og samtidig fremsætter en forståelse af børn som biologisk forskellige i forhold til køn.

Endvidere viser studier, hvordan pædagogers normalitetsforestillinger er kønede: Hvor drenge forventes at være udfarende og fysisk aktive, forventes piger at være tilbageholdende og fysisk mindre aktive, hvilket indebærer, at de børn, der falder udenfor disse normer ofte, overses af pædagogerne (Hellman, 2016).

Ganske få studier af dagtilbudslivet har beskæftiget sig med, hvordan pædagogerne er med til at oppebærer herskende kønsnormer (Kofod & Søndergaard, 2008) og endnu færre studier har undersøgt normer og (u)ligestilling i lyset af andre sociale kategorier som etnicitet og race og deres tilknyttede normer og normalitetsforestillinger i dagtilbud (Scott, 2010).

Ovenstående karakteristik af forskningsfeltet peger på, at der dels mangler viden om det aktuelle pædagogiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling i danske dagtilbud og de fagprofessionelles prioriteringer af og begrundelser herfor. Endvidere peger forskningen på en manglende systematik i dagtilbuddenes arbejde med mangfoldighed og ligestilling.

Forsknings- og udviklingsprojektet *Normkritisk og normkreativ evalueringskultur i dagtilbud* bidrager således med opdateret viden om omfanget af og pædagogiske holdninger og tilgange til arbejdet med mangfoldighed og ligestilling i danske dagtilbud – og med et særligt fokus på, hvordan denne del af den pædagogiske praksis integreres systematisk i dagtilbuddets implementering af pædagogiske læreplaner og evalueringskultur. Mere specifikt bidrager undersøgelsen også med en typologi over aktuell normkritisk pædagogik, som den bliver omsat i syv normkritiske pionerinstitutioner.

Endvidere bidrager forsknings- og udviklingsprojektet med viden om muligheder og udfordringer i udviklingen af normkritisk evalueringskultur som en måde at systematisere og kvalificere arbejdet med mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud. Endeligt bidrager projektet med konkrete normkritiske evalueringstiltag, der kan bruges til at igangsætte udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud og fremme ligestillingen af alle børn.

UNDERSØGELSESDSIGN

Forsknings- og udviklingsprojektet *Normkritisk og normkreativ evalueringskultur i dagtilbud* er gennemført med et tredelt undersøgelsesdesign.

I første fase af projektet gennemførtes en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse blandt dagtilbudsledere, som blev bedt om at vurdere graden af mangfoldighed i deres respektive dagtilbud, samt omfanget af og holdninger og tilgange til arbejdet med mangfoldighed og ligestilling.

I anden fase af projektet gennemførtes et interviewstudie med normkritiske dagtilbudspionerer.

I tredje og sidste fase af projektet indgik forskerteamet et forsknings- og udviklings samarbejde med tre daginstitutioner, der gennem en faciliteret designproces bidrog til at formulere og udvikle tiltag til fremme af lokale normkritiske evalueringskulturer samt identificere muligheder og udfordringer i dette udviklingsarbejde.

På denne måde har forsknings- og udviklingsprojektet *Normkritisk og normkreativ evalueringskultur i dagtilbud* skabt viden om, med og i praksis (Bladt et al., 2018).

LANGBORDSSAMTALER

I løbet af projektets levetid blev der afholdt fire langbordssamtaler som en måde at kvalificere, perspektivere og løbende formidle indsigter, erfaringer og overvejelser fra projektet.

En langbordssamtale er en uformel måde at føre en seriøs samtale med det formål at mindske afstanden og fremme dialogen mellem forskellige mennesker (McAvinchey, 2014; Split Britches, u.å.). Deltagerne samles om et bord, hvor værterne serverer et samtaleemne.

Langbordet står i midten af rummet og rundt om sidder publikum, der til enhver tid kan tage plads ved bordet og deltage i samtalen.

Samtaleetiketten er enkel:

- Der er ingen ordstyrer, men værterne træder til efter behov.
- Ønsker man at deltage i samtalen, sætter man sig ved bordet. Hvis bordet er fyldt, beder man om at bytte med én ved bordet. Man kan altid komme tilbage til bordet og samtalen.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

- Der må gerne blive stille – det kan være, at deltagerne har brug for at tænke sig om.
- Der må gerne grines, men man må ikke latterliggøre hinanden.
- Samtalen slutter efter halvanden time, og deltagerne behøver ikke at nå til enighed eller færdige konklusioner. Til gengæld må samtalen gerne fortsætte andre steder.

Projektets fire langbordssamtaler har haft følgende samtalemener:

- Mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud – hvordan står det til?
- Mangfoldighed og ligestilling i lyset af dansk dagtilbudspædagogik, diffust fagsprog og den styrkede pædagogiske læreplan.
- Normkritisk pædagogik i dagtilbud – muligheder og udfordringer?
- Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud - idékatalogets muligheder?

Langbordssamtalernes deltagere har været pædagogiske forskere, pædagoger, dagtilbudsledere og pædagogiske konsulenter. Endvidere har studerende fra VIAs Pædagoguddannelse i Viborg og Horsens samt Pædagoguddannelsen på Københavns Professionshøjskole udgjort et deltagende publikum. De har alle bidraget til at udfolde den pædagogiske samtale om mangfoldighed, ligestilling, normkritik og evalueringskultur, hvilket forsknings- og udviklingsprojektet har nydt gavn af.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

HOVEDRESULTATER

I det følgende præsenterer vi hovedresultaterne fra forsknings- og udviklingsprojektet *Normkritisk og normkreativ evalueringskultur i dagtilbud* med reference til projektets fire delrapporter:

1. Hamilton, Stine Del Pin & Padovan-Özdemir, Marta. *Mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud. Omfang - forståelser - holdninger - tilgange*. Forskningsrapport. Aarhus: VIA University College, Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund, 2020.
2. Clarup, Emma, Hamilton, Stine Del Pin & Padovan-Özdemir, Marta. *Normkritisk og normkreativ pædagogik i aktuel praksis. Et forskningsbaseret inspirationskatalog til dagtilbud*. Aarhus: VIA University College, Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund, 2020.
3. Padovan-Özdemir, Marta & Hamilton, Stine Del Pin. *At udvikle normkritisk evalueringskultur i dagtilbud. En interventionsetnografisk analyse af muligheder og udfordringer*. Aarhus: VIA University College, Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund, 2022.
4. Padovan-Özdemir, Marta & Hamilton, Stine Del Pin. *Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud - en forskningsbaseret håndbog til praksis*. Aarhus: VIA University College, Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund, 2022.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

MANGFOLDIGHED OG LIGESTILLING I DAGTILBUD – Hvordan ser det ud?

Delrapport 1 *Mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud, Omfang - Forståelser - Holdninger - Tilgange* præsenterer en kvantitativ og en kvalitativ analyse af en spørgeskemaundersøgelse, der blev foretaget blandt dagtilbudsledere i perioden januar-februar 2020.

Hvad ville vi?

Formålet med undersøgelsen var at skabe viden om omfanget af og indholdet i det pædagogiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling i landets dagtilbud. Denne viden skulle danne afsæt for den videre undersøgelse af muligheder og udfordringer i udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud. Undersøgelsen tog udgangspunkt i følgende undersøgelsesspørgsmål:

- Hvordan vurderer lederne omfanget af det pædagogiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling i deres institutioner?
- Hvordan vurderer dagtilbudslederne graden af mangfoldighed i børne-, forældre- og personalegruppen i forhold til gældende diskriminationskategorier?
- I hvor høj grad indtænkes arbejdet med mangfoldighed og ligestilling i implementeringen af den styrkede pædagogiske læreplan?
- I hvilket omfang arbejdes der med at koble mangfoldighed, ligestilling og evaluering?
- Har forhold som institutionstype, institutionsstørrelse, beliggenhed og kommunens størrelse betydning for ovenstående spørgsmål?

Hvad gjorde vi?

Der blev i undersøgelsen gennemført en spørgeskemaundersøgelse, som var målrettet lederne i alle landets dagtilbud. Spørgeskemaet indeholdt 35 spørgsmål, der dels kunne besvares på en skala, dels gennem åbne kommentarfelter. 778 dagtilbudsledere jævnt fordelt på regioner, kommune- og institutionsstørrelse besvarede

spørgeskemaet. De kvantitative data blev behandlet i SurveyXact, og de kvalitative data blev kodet i NVivo.

Hvad viste sig?

Den kvantitative del af analysen viste, at omfanget af ligestilling og mangfoldighed som selvstændigt fagområde ikke er særlig udbredt i danske dagtilbud. Således inddrager dagtilbudsledere kun i mindre grad ligestillings- og mangfoldighedsperspektiver i implementeringen af den styrkede pædagogiske læreplan.

Til gengæld viser den kvalitative del af analysen, at holdninger, forståelser og tilgange til ligestilling og mangfoldighed i dagtilbud oversættes og tolkes ind i andre pædagogiske fokusområder. Dette ses først og fremmest ved, at mangfoldighed og ligestilling tolkes som værende indeholdt i områder som for eksempel inklusion, anerkendelse eller forældresamarbejde.

Det kan være forklaringen på, at dagtilbudslederne ikke udtrykker sig med et klart og selvstændigt fagsprog for mangfoldighed og ligestilling. Hertil synes kritiske spørgsmål om magtforhold, marginalisering og social retfærdighed helt at være fraværende i dagtilbudsledernes forståelser af arbejdet med mangfoldighed og ligestilling.

Samtidig tegner undersøgelsen et billede af, at det pædagogiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling oversættes og omsættes i en lang række forskellige pædagogiske tilgange. Den mest dominerende måde at gå til arbejdet med mangfoldighed og ligestilling træder dog frem i form af "forskellighedspædagogik", hvor dagtilbuddet arbejder med forskelligheder ved fx at være nysgerrige på hinanden og derigennem at få viden om og forståelse for forskelligheder. Modsat er der en tilsvarende stor gruppe af dagtilbudsledere, der slet ikke synes, at det er relevant at arbejde med mangfoldighed og ligestilling, fordi de ikke ser nogen problemer. Derudover er arbejdet med mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud domineret af tilgange, hvor der arbejdes med repræsentation og sammensætning samt som fokus i forældresamarbejdet.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Undersøgelsen bekræfter en udpræget demokratisk-egalitær og liberalistisk-individfokuseret værdiorientering i danske dagtilbud, hvilket afstedkommer en stærk diskurs om, at dagtilbuddene behandler alle børn lige. Dette synes på den ene side at resultere i en tendens til at usynliggøre forskelle mellem børn. På den anden side er der en del dagtilbudsledere, som fremhæver forskelle mellem børn frem som noget særligt, der skal hyldes og opretholdes. Andre dagtilbudsledere ser forskelle som afvigelser fra normen og som noget, dagtilbuddet skal kompensere børnene for.

Undersøgelsen viser således et fravær af mere strukturelle refleksioner over det pædagogiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling. Mangfoldighed og ligestilling bliver nærmest udelukkende til et spørgsmål om, at alle børn er forskellige, og at disse forskelle enten skal negligeres eller trækkes frem.

Sidst, men ikke mindst viser undersøgelsen, at det pædagogiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling i ringe grad bygger på systematisk evaluering eller tænkes ind i udviklingen lokale evalueringskulturer i dagtilbud.

Hvad kan vi lære?

Undersøgelsen viser et behov for at opdyrke et fagfelt og et fagsprog i dansk dagtilbudspædagogik, der handler om at arbejde med børns forskelligheder på en måde, der ikke blot er normbevarende, men også normudvidende. Dette peger også på et behov for, at dagtilbud beskæftiger sig fagligt systematisk med, hvorfor og hvornår hvilke sociale kategorier – og dermed forskelle – bliver betydningsfulde i den pædagogiske praksis.

I øjeblikket er danske dagtilbud ved at udvikle lokale evalueringskulturer i forbindelse med implementeringen af den styrkede pædagogiske læreplan, men det ser ikke ud til at muligheden for at kvalificere fagligheden vedrørende mangfoldighed og ligestilling bliver prioriteret.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

NORMKRITISKE PIONERER – Hvad kan vi lære af dem?

Delrapport 2 *Normkritisk og normkreativ pædagogik i aktuel praksis - Et forskningsbaseret inspirationskatalog til dagtilbud* præsenterer en beskrivelse og analyse af normkritisk arbejde i syv daginstitutioner, der er pionerer i arbejdet med normkritisk pædagogik.

Hvad ville vi?

Idet normkritik og normkreativitet er relativt nye perspektiver i dansk dagtilbudspædagogik har det været denne undersøgelses formål at indsamle eksisterende praksiserfaringer med normkritisk og normkreativ pædagogik i danske dagtilbud. Det normkritiske pionerarbejde skulle inspirere og danne afsæt for at vurdere umiddelbare muligheder og udfordringer i udviklingen af normkritiske perspektiver i dansk dagtilbudspraksis.

Hvordan gjorde vi?

Gennem kædesøgning på internettet identificeredes syv dagtilbud, der på deres hjemmesider eksplicit beskrev deres pædagogik som normkritisk. Der blev gennemført kvalitative semistrukturerede interviews med nøglepersoner i de syv dagtilbud. Interviewene blev dels fremstillet tematisk-deskriptivt. Dels blev de induktivt kodet med henblik på at generere typologier over måder at arbejde med normkritik i dagtilbud.

Hvad viste sig?

De syv dagtilbud er meget forskellige, ligesom deres erfaringsgrundlag og praksis omkring normkritikken er forskellig. Interviewmaterialet udpegede således relativ stor variation i måden at arbejde med normkritik i dagtilbud. Samtidig tegnede der sig nogle mønstre i pionerernes forståelser af normkritisk pædagogik, hvad der havde igangsat deres normkritiske udviklingsarbejde, hvordan de gik til normkritikken i praksis, og hvad der drev deres normkritiske arbejde.

Undersøgelsen fandt, at normkritikken kan centrere sig forskellige steder i dagtilbuddet. Den kan centrere sig om pædagogerne selv, dvs. kritisk stillingtagen til normer omkring udseende, roller og adfærd. Den kan centrere sig om normer, der knytter sig til brug af genstande, så som legetøj og

indretning. Den kan centrere sig om de normer, der eksisterer og oppebæres gennem sproget. Sidst, men ikke mindst kan normkritikken indtænkes systematisk i selve organiseringen af det pædagogiske arbejde i form af dokumentation, refleksion og opfølgning.

Undersøgelsen viste også, at igangsættere ofte fremkommer i form af ny viden eller et blik udefra. I nogle dagtilbud drives det normkritiske arbejde af den enkelte pædagogs personlige historie, men drivkræfterne kan også være funderet i den pædagogiske vision eller fremprovokeret af læreplansarbejdet, forandringer i børnegruppen eller af bevægelser i samfundet.

Til sidst fandt undersøgelsen, at der kan identificeres tre forskellige forståelser af arbejdet med normkritik og normkreativitet i dagtilbud. De to af forståelserne knytter sig til individet og fællesskabet gennem fokus på det enkelte barns muligheder eller fællesskabets stabilisering. Den tredje forståelse kan i vores optik tolkes som reel normkritik med kritisk fokus på normer.

Hvad kan vi lære?

Arbejdet med normkritik kan bestå af forskellige fokusområder i praksis. Selve den pædagogiske opgave med normkritikken kan udspille sig forskelligt i praksis, men har altid normer som primært fokus.

De fremstillede typologier giver et overblik over, hvordan man som pædagog og dagtilbudsleder kan forstå og arbejde med normkritiske perspektiver i egen praksis. Hertil tilbyder de et normkritisk fagsprog til arbejdet med mangfoldighed og ligestilling.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

MULIGHEDER OG UDFORDRINGER i udviklingen af normkritisk evalueringskultur

Delrapport 3 *At udvikle normkritisk evalueringskultur i dagtilbud – En interventionsetnografisk analyse af muligheder og udfordringer* præsenterer projektets teoretiske grundlag samt analyser af projektets interventionsetnografiske forløb i tre daginstitutioner. Med afsæt heri udpeges der muligheder og udfordringer i udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud.

Hvad ville vi?

På foranledning af den styrkede pædagogiske læreplans krav om arbejde med mangfoldighed, ligestilling og evalueringskultur i dagtilbud og med afsæt i teoretiske koblinger af normkritik, normkreativitet og postmoderne evaluering var det undersøgelsens formål at identificere muligheder og udfordringer i udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbudspraksis.

Hvad gjorde vi?

I samarbejde med tre daginstitutioner gennemførtes en interventionsetnografisk forsknings- og udviklingsproces, hvor fire-fem pædagoger og institutionsledere fra hver samarbejdsinstitution deltog i rollen som medforskere. Undersøgelsesdesignet byggede på en kombination af traditionelle etnografiske metoder, interventionsbaseret forskning samt designbaseret innovation. Således har forskerteamet intervenseret med et innovationsorienteret workshopforløb, hvor medforskerne bidrog med praksiserfaring og spørgsmål fra praksis, og forskerne bidrog med teoretisk viden og spørgsmål til praksis. Sammen undersøgte forskerteamet og medforskere herskende normer i dagtilbuddet og udviklede konkrete normkritiske evalueringstiltag som led i etableringen af lokale normkritiske evalueringskulturer. Observationsnoter, fokusgruppeinterviews samt workshopmaterialer er blevet behandlet gennem en teoretisk informeret tematisk indholdsanalyse.

Hvad viste sig?

Den interventionsetnografiske analyse viste, hvordan udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud etableres i en række spændingsfelter.

For det første, viste der sig en stærk motivation for at udvikle en uformel og lystfuld normkritisk praksis i hverdagen med afsæt i den enkelte pædagogs optagetheder. Denne udvikling indebærer dog individualiserede forståelser af ligestilling, mangfoldighed og normkritik, som til tider ligger langt fra normkritikkens formål om samfundsmæssig og social retfærdig udvikling – og langt fra en evalueringskulturs systematik. Samtidig træder det frem, hvordan køn og alder bliver de dominerende sociale kategorier, som pædagogerne ønsker at arbejde kritisk med, fordi disse kategorier og deres tilhørende normer synes mindre farlige end etnicitet og religion.

For det andet mener pædagogerne, at udviklingen af en systematisk og sammenhængende normkritisk evalueringskultur vil kvalificere deres arbejde med mangfoldighed og ligestilling. Dog oplever de, at det ikke er nemt at etablere denne systematik, fordi organisering af tid og rum spænder ben for et sammenhængende arbejde med dokumentation, analyse og opfølgning. Endvidere opleves evalueringsarbejdet som indholdsmæssigt og organisatorisk tungt, kedeligt og langt fra nærværet med børnene. Således kalder pædagogerne og institutionslederne på normkritiske evalueringsredskaber, som er enkle og hægter sig på eksisterende evalueringsformer i dagtilbuddet. Alligevel bliver pædagogerne skuffede over, hvor reduktionistiske disse enkle evalueringsredskaber virker i dokumentationen af deres praksis.

For det tredje opstår der et spændingsfelt mellem ønsket om at udvikle og opretholde stabilitet i relationer og kultur på den side og ønsket om at stille sig kritisk overfor normer, som indebærer destabilisering af relationer og kultur.

Således kan interventionsetnografien forstås som en slags fremkaldervæske for viden om pædagogisk praksis i udvikling og for nye perspektiver og udvikling i pædagogisk praksis.

Hvad kan vi lære?

Udviklingen af en normkritisk evalueringskultur er ambivalent. Det synes derfor hverken muligt eller hensigtsmæssigt at implementere normkritisk evalueringskultur i dagtilbud som en entydig metode eller koncept.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Der synes således at være gode muligheder i at lade pædagogerne eksperimentere normkreativt i hverdagen, samtidig med at de afprøver enkle normkritiske evalueringsredskaber, der bruges på systematisk og sammenhængende vis.

Interventionsetnografien lærer os, at dagtilbud må arbejde i flere parallelle spor i udviklingen af lokale normkritiske evalueringsskulturer. Disse spor vil over tid flette sig sammen og tegne en sammenhængende normkritisk evalueringsskultur.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

PÆDAGOGISK FAGSPROG OG REDSKABER

Delrapport 4 *Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud – En forskningsbaseret håndbog til praksis* præsenterer fagbegreber om mangfoldighed, ligestilling og normkritik samt et normkritisk evalueringskit til nybegyndere i udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud.

Hvad ville vi?

I samarbejde med den pædagogiske praksis havde forsknings- og udviklingsarbejdet til formål at generere konkrete normkritiske evalueringstilgange og -redskaber, der kan understøtte udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud.

Hvad gjorde vi?

Gennem en række workshops og kollaborativt forsknings-udviklingsarbejde i tre daginstitutioner, udviklede og testede forskerteamet sammen med pædagoger og daginstitutionsledere en række normkritiske evalueringstilgange og -redskaber. Afsættet for at udvikle normkritiske evalueringsformer var etableringen af et fælles fagsprog, der indebar teoretisk-praktisk afklaring af en række nøglebegreber, der udgør det faglige fundament for udvikling af normkritisk evalueringskultur og kvalificering af pædagogisk arbejde med mangfoldighed og ligestilling.

Hvad viste sig?

Gennem dialog om en række begreber relateret til normkritik og evalueringskultur såsom ligestilling, mangfoldighed, tolerance, marginalisering, social retfærdighed, normer, normalitet, normkreativitet, dokumentation, værdisætning, analyse samt opfølgning viste det sig at være afgørende at holde fast i nogle præcise definitioner. Ellers kan normkritisk evaluering komme til at handle om alt og intet.

Endvidere blev det tydeligt, at normkritik ikke er spor nemt at udføre. Det kræver træning.

Herunder har arbejdet med en normkritisk spørgeramme i relation til praksisfortællinger vist sig at være en god "åbner" for arbejdet med normkritikken og normkreativiteten. I det hele taget har udviklingen af normkritiske spørgsmål været

afgørende for at kunne udvikle en fokuseret og systematisk normkritisk evalueringskultur.

Normkritikken er udfordrende i sig selv, fordi den sætter spørgsmålstejn ved alt det, man som pædagog tager for givet i hverdagen – nemlig alt det, der virker helt normalt. Endnu sværere bliver det, når de normkritiske perspektiver skal integreres på systematisk vis i en fælles evalueringskultur.

Undersøgelsen har vist, at det kræver meningsfulde og praksisnære normkritiske evalueringsredskaber, der er lette at knytte an til den eksisterende evalueringspraksis i dagtilbuddet. Følgende normkritiske evalueringstiltag er blevet udviklet og konceptualiseret:

- Praksisfortællinger med normkritisk spørgeramme
- Normstød på dagsordenen – gennem iagttagelse af og refleksion over normstød undersøges normer betydning i den pædagogiske hverdag
- Normer på stedet – gennem videoptagelser undersøges steders normer og børns adgangs- og deltagelsesmuligheder
- Lommelø – gennem kvantitative optegnelser undersøges hvordan pædagoger bruger sproget forskelligt i relation til forskellige kategorier af børn
- Forældrearrangementet – gennem normkritiske spørgsmål belyses normer og deltagelsesmuligheder
- Normkritisk servicetjek af dagtilbuddets eksisterende evalueringsredskaber.

Det er en udfordring for dagtilbud at organisere tid og rum for arbejdet med den normkritiske evalueringskultur. Derfor må de normkritiske evalueringstiltag kobles til de etablerede rammer for institutionens evalueringsarbejde.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Hvad kan vi lære?

Forudsætningen for at udvikle en normkritisk evalueringskultur er at etablere et fælles og præcist fagsprog for mangfoldighed, ligestilling og normkritik.

Et godt sted at starte er at øve sig på at stille normkritiske spørgsmål – gerne med udgangspunkt i praksisfortællinger. Derudover kan man med fordel starte udviklingen af en normkritisk evalueringskultur ved at ibrugtage enkle normkritiske evalueringsredskaber og finde en plads til dem i dagtilbuddets eksisterende evalueringspraksis.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

ANBEFALINGER

I dagtilbud er der god motivation blandt pædagoger for at arbejde med normkritik og normkreativitet – og gerne også indenfor en evalueringskulturs ramme. Men ofte mangler pædagogerne forudsætninger i form af et fælles og præcist fagsprog for mangfoldighed, ligestilling og normkritik. Samtidig er det udfordrende at arbejde systematisk med normkritiske perspektiver i dagtilbuddets lokale evalueringskultur, da dette felt endnu ikke ser ud til at være modnet efter indførelsen af den styrkede pædagogiske læreplan i 2018. Der er således knyttet en række ambivalenser til udviklingen af normkritisk evalueringskultur i dagtilbud.

FIRE UDVIKLINGSSPOR

Grundet krydspres og konkurrerende dagsordener i dagtilbuddets hverdagspraksis anbefales det, at dagtilbud arbejder i fire parallelle spor i udviklingen af lokale normkritiske evalueringskulturer.

Spør 1

Kvalificering af fagsprog for mangfoldighed, ligestilling og normkritik

- Læs fagtekster eller inviter et kritisk fag-blik udefra, som kan stille de første normkritiske spørgsmål til dagtilbuddets selvfølgeliggjorte – og helt normale – praksis.
- Genbesøg dagtilbuddets vision og værdigrundlag og undersøg om der er værdisætninger herfra, som kan styre jeres normkritiske evalueringstiltag.
- Diskutér hvilke normer, der er hensigtsmæssige at opretholde i dagtilbuddet – og hvordan de matcher mangfoldigheden af børn.

Spør 2

Eksperimenter med normkritiske og normkreative perspektiver i hverdagen

- Lav normkritiske opvarmningsøvelser, så alle pædagoger får fokuseret deres normkritiske blikke og trænet deres normkreative muskler.
- Lav eksperimenter med variationer over de normer, der eksisterer med mulighed for at lege med nye talepositioner, kropslighed og visuelle aspekter. Eksperimenterne skal ikke nødvendigvis dokumenteres eller drøftes systematisk, men gerne deles i et eller andet omfang, så de kan motivere og inspirere i hverdagen. Med tiden kan de integreres i en mere systematisk evalueringskultur.
- Husk at normkritik er fagligt kvalificerende – og normkreativitet er sjovt og inkluderende!

Spør 3

Enkle normkritiske evalueringstiltag

- Start i det små: Ved brug af enkle normkritiske evalueringsredskaber kan det normkritiske evalueringssarbejde blive mere tilgængeligt og der kan opbygges erfaring, som kan bruges til den videre lokale udvikling og toning af den normkritiske evalueringskultur.
- Hægt de normkritiske perspektiver på eksisterende evalueringspraksis. Start med at stille normkritiske spørgsmål og se, hvor det fører her. Med andre ord overvej, hvordan eksisterende evalueringsredskaber kan tilføjes enkle normkritiske spørgsmål i anvendelsen af dem.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Spør 4

Tid, rum og organisering

- For at det normkritiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling ikke kommer til at føles som endnu en ting, pædagoger skal tage sig af i en allerede travl hverdag, anbefales det, at de normkritiske perspektiver hægtes på dagtilbuddets eksisterende evalueringspraksis og hverdagsrutiner.
- Spørg pædagogerne, hvor og hvornår de synes, at det kunne være meningsfuldt og realistisk at stille normkritiske spørgsmål til egen praksis i hverdagen.
- Sørg for at pædagogerne har tid til at dokumentere iagttagelser, således at den normkritiske evaluering bygger på solid og pædagogisk relevant data.
- Skab tid på udvalgte møder til normkritisk analyse af data – og sørg for at følge op med konkrete normkreative eksperimenter i praksis.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

HURTIG-GUIDE til installering af normkritiske perspektiver

Normkritiske perspektiver på den pædagogiske praksis kan være med til at udfordre den individorienterede ligestillings-tilgang, der præger arbejdet med mangfoldighed i danske dagtilbud.

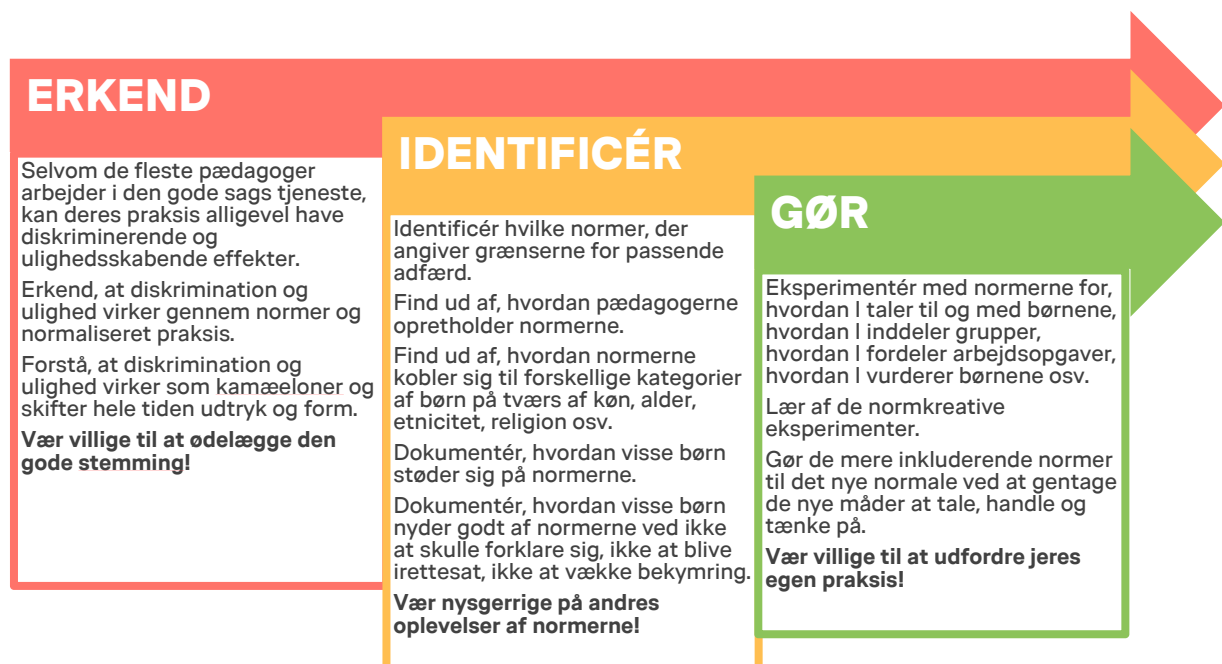
Normkritiske perspektiver retter pædagogens blik mod majoritetens normer, som ellers hersker helt selvfølgeligt og usynligt i dagtilbuddets hverdag. Endvidere kan normkritikken hjælpe med at identificere, hvordan forskellige grupper af børn nyder mere eller mindre godt af de herskende normer.

Det handler altså om at se glasloftet og dets mekanismer og mærke det elektriske hegn, hvor mennesker støder sig på normerne og falder udenfor. Det handler også om at undersøge,

hvordan pædagoger oppebærer og håndhæver herskende normer overfor børnene gennem belønninger og sanktioner. Hvordan pædagoger bryder med og udfordrer normer med henblik på at bygge nye mere inkluderende normer.

Ligestillingsarbejdet kræver kulturændringer. Ved at udvikle normkritiske evalueringspraksisser med normkreative opfølgningstiltag kan der netop skabes en kulturforandring i dagtilbuddet, der understøtter øget ligestilling mellem alle børn.

Dette kræver installering af normkritiske perspektiver i den daglige praksis og i evalueringskulturen, se figur 1.

Figur 1. Hurtig-guide til installering af normkritiske perspektiver i den daglige praksis og i evalueringskulturen.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

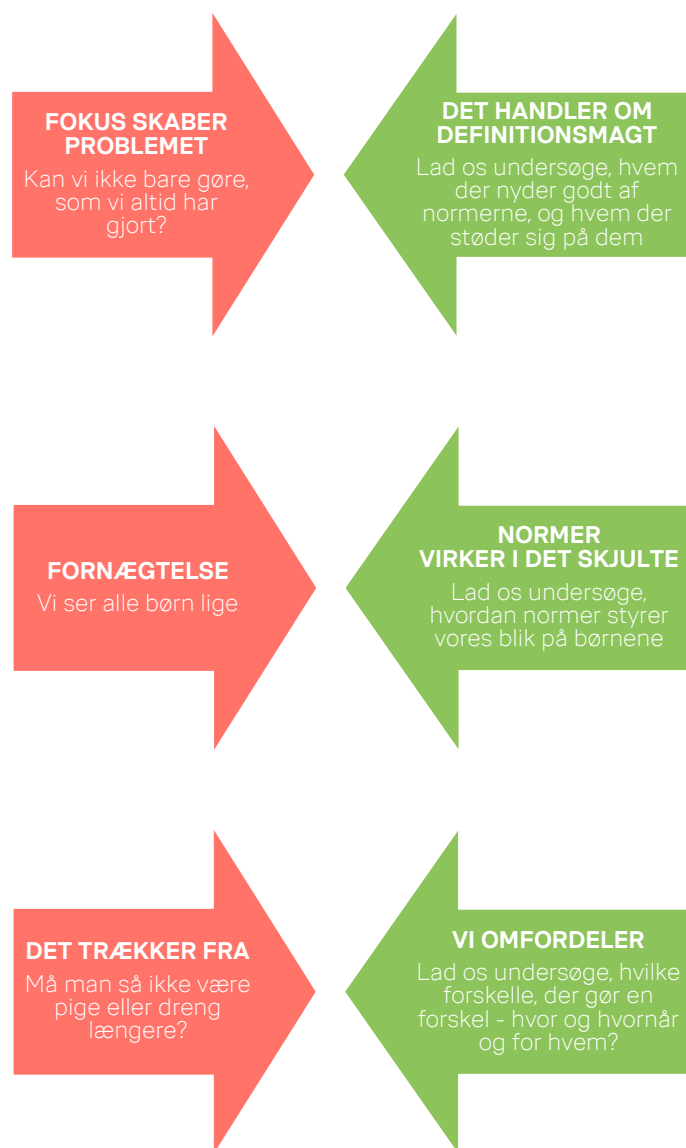
MODSTAND OG MODSVAR

At stille spørgsmålstegn ved "plejer", det selvfølgelige og det normale vil ofte vække irritation, ubehag og nogle gange også modstand. Dette skyldes typisk konservatisme, fornægtelse og/eller udviklingstræthed (Askland, 2016).

Modstanden kan antage forskellige udtryk. Derfor er det vigtigt at kunne genkende den og have gode modsvar på hånden, hvis man skal gøre sig forhåbninger om at udvikle en normkritisk evalueringskultur i dagtilbud, se figur 2.

Normkritik og evaluering har det til fælles, at de skaber et umiddelbart ubehag, fordi begge processer stiller spørgsmålstegn ved "plejer", det selvfølgelige og det normale.

Det handler om at omfavne ubehaget, fordi det er en grundlæggende forudsætning for at udvikle pædagogisk praksis i et ligestillingsperspektiv.

Figur 2. Modstand og modsvar.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

TRE GODE GRUNDE til at arbejde med mangfoldighed og ligestilling

Udover at kunne håndtere modstanden mod normkritisk evalueringskultur, er det også vigtigt at kunne argumentere mere grundlæggende og proaktivt for, hvorfor man skal blive ved med at udvikle det pædagogiske arbejde med mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud.

SKAL

Ligestillingsloven siger, at vi skal sikre ligestilling mellem kønnene.

Forskelsbehandlingsloven siger, at vi ikke må gøre forskel på baggrund af køn, race, hudfarve, religion eller tro, politisk anskuelse, seksuel orientering, alder, handicap eller national, social eller etnisk oprindelse.

Dagtilbudsloven siger, at vi skal sikre alle børn mulighed for at erfare sig selv og hinanden på velkendte og nye måder.

BØR

Som medborgere i et demokratisk samfund er vi moralsk forpligtede på at skabe lige og reelle muligheder for at alle børn kan udvikle sig, lære, trives og deltage.

Som pædagoger bærer vi et socialt såvel som fagligt ansvar for at sikre alle børn lige og reelle muligheder.

Værdibaseret pædagogik må nødvendigvis forholde sig kritisk-refleksivt overfor egne værdier i relation til mangfoldigheden af børn.

KAN

At skabe plads til mangfoldigheden giver alle børn mulighed for alsidig identitetsdannelse.

At forholde sig normkritisk til egen pædagogiske praksis skaber faglig udvikling.

At bygge sin pædagogiske praksis på systematisk evaluering kvalificerer arbejdet med mangfoldighed og ligestilling.

NORMKRITISK EVALUERINGSKULTUR I DAGTILBUD - MULIGHEDER, UDFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Referencer

- Askland, L. (2016). Jeg ser barnet—Ikke kønnet. Om modstand mod ligestilling—Og nogle veje væk derfra... I S. B. Nielsen & G. R. Hansen (Red.), *Køn, seksualitet og mangfoldighed* (1. udg., s. 35–56). Samfundslitteratur.
- Bladt, M., Husted, M., & Tofteng, D. (2018). Aktionsforskning som anvendt forskning? - Mellem anvendelse, nytte og kritik. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, 1, 16–24.
- Børne- og Socialministeriet. (2018). Den styrkede pædagogiske læreplan. Rammer og indhold. <https://emu.dk/dagtilbud/forskning-og-viden/den-styrkede-paedagogiske-laereplan-rammer-og-indhold>
- Børve, H. E., & Børve, E. (2017). Rooms with gender: Physical environment and play culture in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 187(5–6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1223072>
- Dahler-Larsen, P. (2006). *Evalueringskultur: Et begreb bliver til* (1. udgave, 1. oplag). Syddansk Universitetsforlag.
- Dahler-Larsen, P., & Krogstrup, H. K. (Red.). (2005). *Tendenser i evaluering*. Odense Universitetsforlag.
- Emilsson, A., Folkesson, A.-M., & Lindberg, I. M. (2016). Gender Beliefs and Embedded Gendered Values in Preschool. *International Journal of Early Childhood*, 48(2), 225–240. <https://doi.org/10.1007/s13158-016-0162-4>
- Grønholt Olesen, L., Lund Kristensen, P., Korsholm, L., Boye Koch, A., & Froberg, K. (2015). Correlates of objectivity measured physical activity in 5–6-year-old preschool children. *The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 55(5), 513–526.
- Hallström, J., Elvstrand, H., & Hellberg, K. (2015). Gender and technology in free play in Swedish early childhood education. *International Journal of Technology and Design Education*, 25(2), 137–149. <https://doi.org/10.1007/s10798-014-9274-z>
- Heikkinen, M. (Ed). (2016). *Promising Nordic practices in gender equality promotion in basic education and kindergartens*. University of Oulu.
- Hellman, A. (2016). Forhandling af "drengelighed" og normalitet. *VERA*, 76, 10–17.
- Kofoed, J., & Søndergaard, D. M. (2008). Blandt kønsvogtere og udfordrere. *Camouflagekaptajner og diversitetsdetektiver på spil i børnehaven*. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, 2, 46–55.
- Krogstrup, H. K. (2005). Målbaseret, målfri og postmoderne evaluering. I P. Dahler-Larsen & H. K. Krogstrup (Red.), *Tendenser i evaluering* (s. 96–106). Odense Universitetsforlag.
- McAvinchey, C. (2014). Lois Weaver. Interview and introduction by Caoimhe McAvinchey. I C. McAvinchey (Red.), *Performance and community: Commentary and case studies* (s. 21–32). Bloomsbury Methuen Drama.
- Salmson, K., & Ivarsson, J. (2015). Normkreativitet i förskolan: Om normkritik och vägar till likabehandling (1. udg.). *Olika*.
- Sandseter, E. B. H. (2014). Early childhood education and care practitioners' perceptions of children's risky play; examining the influence of personality and gender. *Early Child Development and Care*, 184(3), 434–449. <https://doi.org/10.1080/03004430.2013.794797>